

ВИКОРИСТАННЯ ТЕОРІЇ ВІЛЬНОГО ВИХОВАННЯ М. МОНТЕССОРІ ЯК ІННОВАЦІЙ В ДОШКІЛЛІ

osvitnoi paradyhmy [Definition and essential content of the concept "educational environment" in the context of the modern educational paradigm]. *Innovation in Upbringing: collection of scientific works*, Issue. 7, Vol. 1, pp. 6–16. Rivne, pp. 6–16. [in Ukrainian].

5. Poliakova, H. (2010). Vplyv osvitnoho seredovyscha VNZ na formuvannya profesiinoi kompetentnosti fakhivtsia

[The influence of the university educational environment on the formation of a specialist's professional competence]. *Higher School*, No. 10, pp. 78–87. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 06.08.2025

УДК 373.2.022(477)

DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2025.342286>

Надія Дудник, кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти

Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7879-8206>

Олександра Свйонтик, кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти

Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0945-3538>

ВИКОРИСТАННЯ ТЕОРІЇ ВІЛЬНОГО ВИХОВАННЯ М. МОНТЕССОРІ ЯК ІННОВАЦІЙ В ДОШКІЛЛІ

У статті проаналізовано важливість проблеми формування самостійності у дітей з раннього віку як прояву природного дорослішання. Самостійність як термін розглянуто у поведінці, соціальних взаєминах, мисленні, діяльності. Виокремлено думки педагогів та психологів на проблему способів виховання самостійності у дітей дошкільного віку. Зосереджено увагу на педагогічній технології вільного виховання М. Монтессорі як одну з найкращих у світовій практиці. Інноваційність думок відомої педагогині представлені у першому україномовному збірнику праць "Освіта і мир", де ідеї саморозвитку дитини мають філософське значення у світобудівництві, формуванні стратегії виховання. Дослідження та використання кращих ідей теорії та практики виховання дітей раннього та дошкільного віку М. Монтессорі є засобом підвищення кваліфікації педагогів, саморозвитку батьків у педагогічних знаннях. У статті визначено переваги у створенні розвивального середовища в умовах ЗДО з урахуванням ідей свободи вибору, самостійного дослідження дидактичного матеріалу, часу його використання у процесі формування мислення дитини як вільної особистості. Окреслено роль педагога у взаємодії з вихованцями, яка повинна бути не домінуючою, а допоміжною, емоційно стабільною, доброзичливою. Описано шляхи налагодження співпраці освітніх закладів та батьків вихованців у покращенні умов організації розвивального середовища, способів заохочення дітей до самостійної діяльності. Подано перспективу удосконалення педагогічного процесу за умови використання ідей вільного виховання М. Монтессорі як актуальних у розрізі сучасних соціальних проблем та викликів, які вирішує українська освіта.

Ключові слова: самостійність; інновації; теорія вільного виховання М. Монтессорі; організація розвивального середовища; дитина раннього та дошкільного віку.

Літ. 17.

Nadiia Dudnyk, Ph.D. (Pedagogy), Associate Professor of the
General Pedagogy and Preschool Education Department,

Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7879-8206>

Oleksandra Sviontyk, Ph.D. (Pedagogy), Associate Professor of the
General Pedagogy and Preschool Education at the Department,

Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0945-3538>

THE USE OF MARIA MONTESSORI'S THEORY OF FREE UPBRINGING AS AN INNOVATION IN PRESCHOOL EDUCATION

The article analyses the importance of developing independence in children from an early age as a manifestation of natural maturation. Independence as a term is considered in behaviour, social relations, thinking, and activity. The opinions of pedagogues and psychologists on the problem of methods of developing independence in preschool children are highlighted. The article focuses on the pedagogical technology of free education by M. Montessori as one of the best in the world practice. The innovative ideas of the famous pedagogue are presented in the first Ukrainian-language collection of works, "Education and Peace", where the ideas of self-development of the child have philosophical significance in world building and the formation of an upbringing strategy. The study and use of the best ideas of M. Montessori's theory and practice of the

upbringing of children of early and preschool age is a means of improving the qualifications of pedagogues and the self-development of parents in pedagogical knowledge. The article identifies the advantages of creating a developmental environment in early childhood education institutions, taking into account the ideas of freedom of choice, independent study of didactic material, and the time of its use in the process of forming the child's thinking as a free personality. The role of the pedagogue in interacting with children is outlined, which should not be dominant but rather supportive, emotionally stable, and friendly. Ways of establishing cooperation between educational institutions and parents in improving the conditions for organising a developmental environment, and ways of encouraging children are described. The prospect of enhancing the pedagogical process is presented, provided that the ideas of free upbringing by M. Montessori are used as relevant in the context of contemporary social problems and challenges faced by Ukrainian education.

Keywords: independence; innovation; M. Montessori's theory of free upbringing; organisation of a developmental environment; early childhood and preschool age.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Сучасна система дошкільної освіти орієнтована на гуманістичний підхід до дитини як зростаючої особистості, яка потребує поваги й розуміння її інтересів і прав. Тому, пріоритетним є освітнім завданням є забезпечення повноцінного проживання дошкільного періоду дитинства. Сучасні виклики суспільних відносин розставляють пріоритети у вихованні. Важливо, коли особистість відчуває себе не тільки об'єктом педагогічного впливу, під час якого дорослі передають систему цінностей досвіду людства, а й активним діячем, що постійно відкриває нове, незвідане, самостійно приймає рішення, визначає життєві цінності.

Акценти, які розставлені у правових документах, які регулюють діяльність дошкільної освіти, зосереджуючи увагу на процесах соціальної адаптації дитини до соціуму, використовуючи індивідуальний підхід. Так, у Законі України “Про освіту”, “Про дошкільну освіту”, Концепції освіти дітей раннього та дошкільного віку, освітніх програмах для дітей раннього та дошкільного віку визначається важливий напрям – формування самостійності як базової характеристики у розумовому розвитку, в життєдіяльності, творчих проявах. В Концепції освіти дітей раннього та дошкільного віку говориться: “Оновлений інтегрований зміст передшкільної освіти в контексті завдань Нової української школи потребує таких моделей освітнього процесу (ігрова, проєктна, середовищна та інші), що будуються на принципах пріоритету пізнавального досвіду з урахуванням особливостей розвитку мисленнєвих процесів, соціального досвіду, комунікативних здібностей” [7, 18].

Завдання у вихованні самостійності має наступність у поступальному розвитку особистості, починаючи з раннього віку, а в періоди зростання доповнюються новими компетенціями у життєдіяльності, мисленні, розвитку індивідуальних здібностей. Дошкільний вік є сенситивним у отриманні досвіду соціальних взаємин, сприятливим у проявах ініціативи дитини, висловлюваннях самостійних суджень, відбувається перехід у пріоритетності від гри до навчання, від спостереження до цілеспрямованої діяльності. Дошкільна освіта як перша

ланка повної загальної освіти готує дитину до навчання та активного перебування в Новій українській школі, де самостійність матиме одну з визначальних характеристик особистості.

Однією з найуспішніших у розвитку самостійного мислення, врахування індивідуальних особливостей дитини у світовій практиці є педагогічна технологія М. Монтессорі. Педагогічні школи М. Монтессорі, які включають дошкільну ланку, в Україні також є, проте вони переважно всі приватні. А в широкій мережі державних ЗДО її система використовується фрагментарно, ідеї впроваджуються частково. Вважаємо за необхідне акцентувати увагу педагогів та громадськості на перевагах у послідовній організації життєдіяльності дітей раннього та дошкільного віку відповідно до філософських засад педагогіки М. Монтессорі як однієї з найкращих у виробленні навичок самостійності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В умовах вдосконалення процесу організації освітньої діяльності науковці й педагоги-практики в центрі уваги інноваційних змін тримають особистість дитини, для якої необхідно створювати оптимальні умови щасливого дошкільного дитинства. Оновлений зміст нормативно-правових актів в галузі дошкільної освіти (Закон України “Про дошкільну освіту”, Базовий компонент дошкільної освіти та ін.) зосереджує увагу на індивідуальному підході до поступального розвитку дитини, в забезпеченні умов розвитку кожної особистості з урахуванням її особливостей фізичного, психічного, соціального розвитку. Базовий компонент дошкільної освіти у новій редакції підкреслює важливість індивідуального підходу до процесу організації освіти і у окресленні цінностей первинною ставить вимогу: “Щасливе проживання дитиною дошкільного дитинства як передумови її повноцінного розвитку та подальшої самореалізації у житті” [1, 3].

Теоретичні засади дослідження проблеми виховання самостійності у дітей з раннього віку відображені у працях українських психологів: І. Бех, В. Бондар, Т. Дуткевич, О. Кононко, Г. Костюк, С. Ладивір, С. Максименко, Т. Піроженко, Р. Павелків та ін. Їхні дослідження присвячені особливостям мисленнєвих процесів, способів формування психоемоційної сфери. Спoglядаючи світ, досліджуючи,

наслідуючи поведінку дорослих, спілкуючись з однолітками, діти формують власний світогляд. Г. Костюк, розкриваючи ідею онтогенезу людини, зауважує: “Справжнє мистецтво виховання виявляється там, де воно спирається на прояв “саморуху”, ініціативи, самостійності, творчої активності” [14, 76].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Вітчизняні педагоги Г. Беленька, Н. Гавриш, Н. Григор’єва, К. Крутий, О. Лісовець, Л. Лохвицька, Т. Поніманська, М. Чепіль, І. Улюкаєва та ін. аналізують методи та засоби для організації життєдіяльності дітей дошкільного віку у виробленні самостійності. Наукові праці сучасної дослідниці Н. Григор’євої присвячені розвитку дитячої самостійності у середньому дошкільному віці на основі залучення до трудової діяльності з використанням ідей М. Монтессорі. Вона стверджує, що “педагоги потребують методичної допомоги з проблеми виховання самостійності в дітей, ... а батьки вихованців не володіють теоретичними знаннями з виховання самостійності в дошкільників; не знають про їхні психологічні особливості; не використовують ефективні методи виховання самостійності в сім’ї” [4, 230]. У нашій статті звернемо увагу на способи та засоби цілісного підходу у формуванні самостійності дошкільників як філософську основу виховання.

Необхідно визначити не тільки вікові особливості переходу дитини до самодіяльності, а й визначити алгоритм дій, методику роботи педагога з дітьми дошкільного віку у виробленні самостійності, яка проявляється в об’єднанні різних особистісних якостей, загальному спрямуванні на внутрішню мобілізацію людиною вольових зусиль, застосування знань, умінь та навичок у здійсненні обраної програми дій без сторонньої допомоги. Українська Асоціація Монтессорі як громадська організація займається професійною підготовкою педагогічних кадрів, які працюють за передовою освітньою системою, але для широкого кола педагогів, яким цікаві ідеї Монтессорі педагогіки, сьогодні не є доступними в методичному опрацюванні. Вивченням та імплементацією педагогічної технології М. Монтессорі в українську дошкільну освіту займаються Ж. Грядовкіна, І. Дичківська, Б. Жебровський, А. Ільченко, Н. Прибильська, Т. Піроженко та ін. Тому, виокремлюємо педагогічну систему М. Монтессорі як одну з успішних у створенні алгоритму дій дорослих у сприянні розвитку дитячої самостійності, як однієї з характеристик усвідомлених вольових зусиль у діяльності дитини, яка служить для розвитку мислення, соціальної та побутової незалежності, творчого прояву й формування ініціативності у життєдіяльності.

Метою нашої статті є визначення умов організації розвивального середовища в ЗДО для формування самостійності у дітей раннього та дошкільного

віку й ознайомлення педагогів та батьків вихованців у перевагах використання філософії вільного виховання М. Монтессорі у самонавчанні й дослідженні світу з використанням індивідуального підходу.

Виклад основного матеріалу. Самостійність є природною потребою особистості у індивідуальному самовираженні, яка має прояви: у процесі організації власного буття (санітарно-гігієнічні навички, прийом їжі, одягання, підтримання порядку власних речей тощо); у способах пізнання світу (процеси мислення, уява, порівняння та аналіз, виокремлення фактів тощо); у налагодженні соціальних взаємин (презентація себе як особистості, вміння співпрацювати в колективі); у закладанні основ моральності (відповідальність, добро, щедрість, вміння співчувати тощо).

У психолого-педагогічній літературі широко представлені думки у визначенні терміну “самостійність”. Зокрема, самостійність як вольова характеристика самовираження особистості: “Дати дитині робити власний вибір, приймати самостійні рішення. Дитина відчуває себе джерелом своєї волі, що сприяє розвитку самосвідомості” [15, 271]. Самостійність у соціальних взаєминах, незалежність від допомоги дорослих: “Уміння діяти без сторонньої допомоги або керівництва; самостійні дії” [13, 47]. Самостійність у розумовому розвитку через висловлювання, логічні судження, набуття знань і розвиток умінь: “Активним засобом виховання самостійності є залучення дитини в різноманітну діяльність, постановка завдань, що містять у собі необхідність прояву самостійності і відповідають її можливостям” [3, 69]. Усі характеристики проявів самостійності важливі у формуванні особистості з раннього віку. Погоджуємося з твердженням О. Лісовець, які розглядає її як інтегровану якість і пише: “У більшості визначень сутність самостійності проявляється, перш за все, в інтелектуальній діяльності і морально-вольових рисах особистості” [8, 18]. Поєднання мислення, діяльності, соціалізації у самостійності: мета, засоби і послідовність дій, активність, допитливість характеризують дитину раннього та дошкільного віку, коли інтерес до вивчення світу має максимально високу зацікавленість, тому педагогам та батькам вихованців необхідно вдосконалювати свої знання у сприянні розвитку дитячої самостійності.

У системі М. Монтессорі наскрізною ідеєю цієї педагогічної практики є формування у дитини знань, умінь та навичок про оточуючий світ через самостійну діяльність як практичну навичку й бажання бути незалежною від дорослих. Головною думкою у вихованні дитини дошкільного віку є загальновідома теза: “Допоможи мені зробити все самостійно”, в якій підкреслено роль дорослого у процесі супроводу дитини з раннього віку. Педаго-

гиня закликає звернутися до дитини як до суб'єкта, надати вихованню більшої природовідповідності, поважати дитячу чистоту й безпосередність, щоб дорослий не домінував у її життєдіяльності: “Дитина має справжнє бачення, маленький яскравий вогник просвітлення, який вона приносить нам (дорослим) у дар” [12, 31]. Великий досвід у експериментальній педагогіці, знання з медицини та психології, досвід у формуванні світоглядних стратегій з філософією миро творчості роблять педагогічну технологію М. Монтессорі актуальною в часи сучасних соціальних і політичних випробувань. Індивідуальний підхід у процесі педагогічного впливу на першому етапі освіти дитини в ЗДО у формуванні самостійності як загальної особистісної компетенції ставить перед педагогами та батьками вихованців завдання у більш активному вивченні філософії та практики системи М. Монтессорі.

Українські педагоги частково використовують ідеї М. Монтессорі у своїх інноваційних дослідженнях. О. Кононко пише про самостійність як “стрижневу характеристику дошкільника як особистості” [6, 45]. Праці Т. Фасолько присвячені організації розвивального середовища у діяльності старших дошкільників під час занять у розвитку вольових якостей, зокрема відповідальності як ознаки самостійного мислення. У роботах О. Кравцової детально розглядається вплив спілкування у процесі формування ініціативності дитини, вмінні висловлювати власні почуття, ставлення, потреби, окреслюючи перспективу самостійної участі. Дослідження К. Крутій та Л. Артемової підтвердили позитивний вплив організації у старших дошкільників взаємообміну способами та мотивами пізнавальної діяльності у процесі вироблення самостійних логічних суджень.

Організація освіти в ЗДО передбачає застосування принципу гуманістичності з урахуванням нових досягнень педагогіки, психології, медицини, фізіології, соціології у створенні доступних для розвитку дитини умов; принципу індивідуального підходу, де потреби та можливості малюка враховуються в організації життєдіяльності; принципу демократичності, коли усі учасники освітнього процесу відчують увагу, повагу, доброзичливе ставлення; принципу варіативності, який дає змогу батькам вихованців обирати ЗДО, доповнювати освітній процес залученням до позашкільних освітніх закладів тощо.

З раннього віку психологи визначають зміни у дитячій поведінці у прагненні до автономності, самодіяльності, як “спосіб відділення себе від інших людей через усвідомлення власних можливостей” [2, 43]. Для дорослого такий етап стає випробуванням, проблемою, адже дитина прагне до автономності та має недостатній життєвий досвід. Саморозвиток дитини є фізіологічною, психологічною, розумовою, соціальною необхідністю і темп у кож-

ного та сприйнятливості є індивідуальною. “Джерелами саморозвитку є протиріччя внутрішнього світу людини, що породжені взаємодією спадковості і досвіду; потребами і можливостями їх задоволення; бажаннями, прагненнями, дійсними силами, реальними здібностями людини” [2, 45]. Часто поведінка дошкільника буває нестабільна, а дії носять суперечливий характер, адже соціальні навички ще нестійкі, бажання діяти мінливі, досвіду взаємин не вистачає, але прагнення до автономії домінує.

Вперше проблеми психологічних змін дитини трьох років на початку ХХ ст. досліджувала і описала австрійська дослідниця Е. Келер у монографії “Про особистість трирічної дитини”, виокремивши “особливості становлення самостійного існування дитини з виявом певних психологічних особливостей у соціальних взаєминах: негативізм як реакція заперечень, небажання підкорятися вимогам дорослих; впертість як наполягання на вимозі стосовно іншого у наполяганні на власній позиції; норовливість як протест проти усталених норм існування; свавілля, яке нагадує кризу першого року у бажанні бути фізично самостійною, проте має особливості соціальної, дієвої самостійності” [9, 28].

Розуміння змісту реформи НУШ дає нам можливість стверджувати, що формула нової української школи складається з таких ключових компонентів: “Орієнтація на потреби учня в освітньому процесі або дитиноцентризм; наскрізний процес виховання, який формує цінності; нова структура школи, яка дає змогу добре засвоїти новий зміст і набуті компетентності для життя тощо” [11]. Філософія вільного виховання за гуманістичними педагогічними принципами М. Монтессорі визнала дитину вищою цінністю педагогічної діяльності, тому дорослі створюють таке розвивальне середовище, де засобів для самонавчання достатньо і відсутній поспіх, загальні вимоги до виконання завдань для усіх вихованців одночасно.

У самостійній діяльності в розвивальному середовищі, яке має тематичні осередки, наповнені дидактичними засобами для експериментування, дослідження світу і себе в ньому, роль дорослого є допоміжною, а не ведучою, домінуючою у життєдіяльності вихованця. М. Монтессорі: “Дитина виконує свою роботу з дослідження довкілля і, завдяки досвіду, стає свідомішою, піклуватися про неї слід досить обережно, навіть делікатно” [12, 32].

Самостійність є природною потребою дитини у процесі фізичного, психічного, соціального, пізнавального становлення; прагнення до автономності та саморозвитку стають основою самобудівництва як особистості. Кожна дитина повинна отримати умови для самореалізації своїх здібностей, потреб у життєдіяльності, соціальній комунікації, індивідуальному інтелектуальному й виховному поступі. Такі вимоги до організації освіти потребують від вихо-

вателя ЗДО якісної професійної підготовки, особистісної зрілості, педагогічної майстерності, любові до дітей та бажанні знайомитися з інноваційними педагогічними технологіями, зокрема гуманістичною системою вільного виховання М. Монтессорі.

Індивідуальний підхід у вихованні розглядається як варіативне використання педагогом системи засобів, форм, методів і прийомів виховної роботи, спрямованої на становлення й розвиток певних особистісних якостей. Індивідуальний підхід у розвитку компетентностей означає використання варіативності змісту, методик, технологій в організації освітньої діяльності дітей. Триває пошук шляхів якісної організації у створенні розвивального середовища, позитивної психо-емоційної атмосфери, щоб дитина відчувала себе захищено, спокійною і могла вчитися і діяти, досліджувати і радіти, спілкуватися й спостерігати. Важливо формувати в дитини розуміння себе серед інших дітей, які мають свої особливості, сміливо демонструвати свої знання, вміння, радіти успіхам, набувати навичок взаємодії.

Передумовою успіху використання індивідуального підходу до дітей є увага й любов дорослих, толерантне ставлення до унікальності кожної дитини. Педагогові в організації життєдіяльності дітей в ЗДО за методикою М. Монтессорі слід окреслити правила вільної діяльності, пояснити і продемонструвати послідовність дій з предметами, які знаходяться у доступних місцях для самостійного вибору. Спокійний голос, врівноваженість вихователя створюють позитивну емоційну атмосферу, розвивальний дидактичний матеріал, який тематично розміщений, пробуджують дитячу цікавість і спонукають до діяльності.

Природна потреба дитини з раннього віку досліджувати світ навколо і свої вміння заохочують до пізнання. У дослідженнях Т. Піроженко визначено тісний зв'язок розвитку вольових ознак особистості через мислення й дію. Важливо створювати розвивальне середовище, яке підтримує "взаємодію дитини зі світом, розвиває здатність усвідомлювати та перетворювати набутий досвід і виявляються у наступних особистісних проявах: включеність – у впевненості у собі, небайдужість, допитливість, відкритість до людей і світу; контроль або вплив – у прагненні до успіху, розвитку мотиву подолання перешкод, цілеспрямованість і наполегливість; почуття виклику – у здатності сприймати життєві зміни як нові цікаві можливості, здійснювати свої бажання та досягати поставлених цілей" [13, 10]. Дослідниця підкреслює певний зв'язок між самостійністю й можливостями ставити завдання, діяти, досягати успіху.

Рационально організоване розвивальне середовище: дидактичний матеріал, який цікавий, можливі з ним дії та бажання дитини викликати емоційне

піднесення. Дорослий пропонує дітям дидактичний матеріал для вправ, експериментів, демонструє алгоритм дій і очікує на прояв дитячого інтересу до самостійної діяльності. Авторські дидактичні матеріали за системою М. Монтессорі мають вимоги до природного матеріалу, розвивальної функціональності, раціональності у наступних кроках дорослішання і дослідження світу для власного досвіду.

О. Лісовець робить висновок, що дитяча самостійність стає передумовою формування рис характеру, адже "уміння діяти за власною ініціативою; здатність виконувати звичні справи без звернення за допомогою й контролю дорослого; спроможність усвідомлено діяти в ситуації заданих вимог та умов діяльності; уміння усвідомлено діяти в нових умовах (визначити мету, врахувати умови, здійснювати елементарне планування, отримати результат); уміння здійснювати елементарний самоконтроль і самооцінку результатів діяльності" [8, 112]. Педагог підтримує бажання дитини змайструвати певну конструкцію, яка має завершений досконалий вигляд, відповідно до кольорової гами по групувати предмети, зважити на терезах предмети і порівняти їх. Включення почуттів дитини під час самостійного виконання свідомої дії має бути пов'язаний з її інтересами, підкріплений емоційною реакцією.

Н. Григор'єва, беручи за основу теорію М. Монтессорі виокремлює етапи розвитку самостійності дошкільника у формуванні, де на першому етапі є наслідування дій дорослого (за зразком), коли внутрішні мотиви рухають малюка і вправність рухів дозволяє повторювати алгоритм діяльності; на другому етапі дитини проявляє ініціативу і пригадує раціональні шляхи використання даних дидактичних матеріалів чи побутових предметів, комбінуючи їх на власний розсуд у досягненні поставленої мети; наступний етап вважається найбільш досконалим, коли дошкільник комбінує знання та вміння, виявляє свою логіку і творить нове, самостійно мислячи і моделюючи свою діяльність [5, 23]. Дослідниця вважає, що для того, щоб дитина у своїй діяльності змогла бути самостійною, вона обов'язково повинна мати необхідний для її віку та можливостей рівень розвитку мотивації до самостійної дії.

М. Монтессорі у праці "Будинок дитини. Метод наукової педагогіки" пише: "Самостійність потрібно розвивати на основі відчуттів методично, починаючи з раннього віку, і продовжувати весь період дорослішання у дошкільному та молодшому шкільному віці для підготовки індивіда до життя в суспільстві" [16, 49]. Основою філософії педагогічної технології М. Монтессорі є спосіб спостереження та створення спеціальних дидактичних умов для саморозвитку дитини, починаючи з дошкільного віку. Вважаємо, що використовуючи освітній простір та умови організації у ньому дітей, які сприяють

вихованню їх самостійності, педагоги та батьки повинні ознайомлюватися з педагогічними системами, які є ефективними щодо формування у дітей дошкільного віку самостійності.

Висновки. Щоб процес виховання мав успіх, необхідно урівноважувати інтереси класичної педагогічної тріади (батьки, педагоги, вихованці), так і у технології виховання мають бути три опори: вихователь (його внутрішні якості, моральні принципи, погляди), метод та середовище. Педагогічна технологія М. Монтессорі заснована і апробована на конкретному філософському вченні – теорії вільного виховання й сенсуалізму (відчуття – єдине джерело знань) у педагогіці, спрямована на вплив дорослого на дитину у межах гуманних взаємин, де дитина має змогу самостійно досліджувати світ, здобувати досвід, здійснюючи вибір, орієнтуючись на кращі зразки поведінки. Педагог повинен “керуватися внутрішньою мудрістю і законами, за якими живе все у царстві природи; у своїх діях вона дотримується власних ритмів” [12, 32]. За умов самостійності, свободи вибору дії, емоційно позитивної атмосфери дитина вчиться довіряти дорослому.

Дорослий повинен створити розвивальне середовище, в якому дошкільник має змогу вільно діяти, обирати дидактичний матеріал і його використовувати стільки часу, скільки потрібно для неї, бачити достойні зразки поведінки, мовлення, спостерігаючи за дорослими чи старшими за віком дітьми, отримати багаті і різноманітні сенсорні враження, соціально прийнятні способи емоційного реагування, алгоритми раціональної діяльності у соціальних діях. Такий індивідуальний досвід, сформований у спокійній атмосфері добра і довіри, взаємоповаги до свободи іншого формує дитячу самостійність, сприяє вільному мисленню, прояву творчості, які важливі для сучасних особистостей у побудові майбутнього.

ЛІТЕРАТУРА

1. Базовий компонент дошкільної освіти (Державний стандарт дошкільної освіти): нова редакція. Наказ МОН України № 33 від 12.01.2021. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/doshkilna-osvita/bazoviy-komponent-doshkilnoyi-osviti-v-ukrayini>.
2. Беленька Г. Підготовка вихователів до розвитку особистості дитини в дошкільному віці : монографія. Нац. пед. ун-т ім. М.П. Драгоманова. Ін-т розвитку дитини. Київ: НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2009. 310 с.
3. Вікова та педагогічна психологія: навч. посіб. / За ред. О. В. Скрипченко, Л. В. Долинської, З. В. Огороднійчук та ін. Київ: Просвіта. 2012. 416 с.
4. Григор'єва Н. Виховання самостійності у дітей дошкільного віку засобами педагогіки М. Монтессорі: дис. ... доктора філософії. Запоріжжя, 2024. 310 с.
5. Григор'єва Н.А. Як допомогти дитині стати самостійною, або Опановуємо методику Марії Монтессорі. *Вихователь-методист дошкільного закладу*. 2021. № 11. С. 20–26.

6. Кононко О.Л. Психологічні основи особистісного становлення дошкільника (системний підхід): монографія. Київ: Стилюс, 2000. 336 с.

7. Концепція освіти дітей раннього та дошкільного віку: Національна академія педагогічних наук України. Київ: ФОП Ференець В.Б. 2020. 44 с.

8. Лісовець О. Виховання самостійності у дітей різної статі віком 5–7 років: монографія. Ніжин: НДУ ім. Миколи Гоголя, 2022. 223 с.

9. Методика виховання та розвитку дітей раннього віку: навч.-метод. посібник / авт.-упор. Н. Г. Каньоса, Т.Й. Бабюк, І.Л. Пукас, Кам'янець-Подільський: Видавець Ковальчук О.В., 2021. 268 с.

10. Монтессорі: 150 занять із малюком удома/ Сільві д'Есклеб, Ноемі д'Есклеб. Київ: ВООКСНЕФ, 2022. 190 с.

11. НУШ. Новий стандарт дошкільної освіти. Відповіді на головні запитання. URL: <https://nus.org.ua/2021/01/28/novuj-standart-doshkilnoyi-osvity-vidpovid-na-golovni-zapytannya/>

12. Освіта і мир. Праці Марії Монтессорі. Київ: 7ЦБ, 2023. 166 с.

13. Особливості психологічної стійкості дітей старшого дошкільного віку: навчальний посібник; за наук. ред. Т.О. Піроженко. Київ: Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України, 2025. 153 с.

14. С. Костюк – особистість, вчений, громадянин / за ред. акад. С.Д. Максименка; упоряд. канд. психол. наук В.В. Андрієвська. Київ: Ніка-Центр, 2010. 216 с.

15. Словник української мови: в 11 т. / редкол.: І.К. Білодід та ін.; АН УРСР, Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні. Київ: Наук. думка, 1970-1980. Т. 9. 1978. 920 с.

16. Сучасні технології дошкільного виховання: навч.-метод. посіб. Авт.: Н. Дудник, О. Карпенко, О. Свйонтик. Київ: Слово, 2023. 287 с.

17. Павелків Р., Цигипало О. Дитяча психологія: навч. посіб. Київ: Академвидав, 2011. 375 с.

REFERENCES

1. Bazovyy komponent doshkilnoyi osvity (Derzhavnyy standart doshkilnoyi osvity): nova redaktsiya [Basic component of preschool education (State standard of preschool education): new edition]. Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine No. 33 of 12.01.2021. Available at: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/doshkilna-osvita/bazoviy-komponent-doshkilnoyi-osviti-v-ukrayini>. [in Ukrainian].
2. Bielenka, H. (2009). *Podhotovka vykhovateliv do rozvytku osobystosti dytyny v doshkilnomu vitsi* [Preparation of educators for the development of a child's personality in preschool age]. *Monograph*. National Pedagogical University named after M.P. Dragomanov. Institute of Child Development. Kyiv, 310 p. [in Ukrainian].
3. Vikova ta pedahohichna psykholohiya: navch. posib. / (Eds.). O.V. Skrypchenko, L.V. Dolynskoyi, Z.V. Ohorodniychuk ta in. [Age and pedagogical psychology: teaching aids] Kyiv, 2012. 416 p. [in Ukrainian].
4. Hryhorieva, N. (2024). *Vykhovannya samostiynosti u ditey doshkilnoho viku zasobamy pedahohiky M. Montessori* [Education of independence in preschool children by means of M. Montessori's pedagogy]. *PhD thesis*. Zaporizhzhya, 310 p. [in Ukrainian].
5. Hryhorieva, N. (2021). *Yak dopomohty dytni staty samostiinoiu, abo Opanovuiemo metodyku Mariyi Montessori* [How to help a child become independent, or Mastering the

methodology of Maria Montessori]. *Preschool teacher-methodologist*. No. 11. pp. 20–26. [in Ukrainian].

6. Kononko, O.L. (2000). *Psikhologichni osnovy osobystisnoho stanovlennya doshkilnyka (systemnyy pidkhid)* [Psychological foundations of the personal development of a preschooler (systemic approach)]. *Monograph*. Kyiv, 336 p. [in Ukrainian].

7. Kontseptsiya osvity ditey rannioho ta doshkilnoho viku : natsionalna akademiya pedahohichnykh nauk Ukrayiny [Concept of education of early and preschool children: National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine]. Kyiv, 2020. 44 p. [in Ukrainian].

8. Lisovets, O. (2022). *Vykhovannya samostiynosti u ditey riznoyi staty vikom 5–7 rokiv: monohrafiya* [Raising independence in children of different sexes aged 5–7 years: monograph]. Nizhyn, 223 p. [in Ukrainian].

9. Metodyka vykhovannya ta rozvytku ditey rannoho viku : navch.-metod. posibnyk / avt.-upor. Kanosa, N.H., Babyuk, T.Y., Pukas, I.L. [Methodology of upbringing and development of early childhood: teaching-methodical manual]. Kamyants-Podilskyi, 2021. 268 p. [in Ukrainian].

10. Montessori: 150 zanyat iz malyukom u doma [Montessori: 150 lessons with a child at home] / Silvi d'Eskleb, Noemi d'Eskleb. Kyiv, 2022. 190 p. [in Ukrainian].

11. NUSH. Novyy standart doshkilnoyi osvity. Vidpovid na holovni zapytannya [New standard of preschool education. Answers to the main questions]. Available at: <https://nus.org.ua/2021/01/28/novyj-standart-doshkilnoyi-osvity-vidpovid-na-golovni-zapytannya/>. [in Ukrainian].

12. Osvita i myr. Pratsi Mariyi Montessori [Education and peace. Works of Maria Montessori]. Kyiv, 2023. 166 p. [in Ukrainian].

13. Osoblyvosti psikhologichnoyi stiykosti ditey starshoho doshkilnoho viku : navchalnyy posibnyk; [Peculiarities of psychological stability of children of senior preschool age]. *A textbook*; scientific editor Pirozhenko, T.O. Kyiv, 2025. 153 p. [in Ukrainian].

14. Kostyuk, S. – osobystist, vchenyy, hromadyanyn [Kostyuk, S. – personality, scientist, citizen]. Edited by academician Maksymenko, S.D.; compiled by candidate of psychological sciences Andrievska, V.V. Kyiv, 2010. 216 p. [in Ukrainian].

15. Slovnnyk ukrayinskoyi movy: v 11 t. [Dictionary of the Ukrainian language: in 11 volumes]. Editors: Bilodid, I. K. and others. Academy of Sciences of the Ukrainian SSR, O. O. Potebnia Institute of Linguistics. Kyiv: Nauk. dumka, 1970–1980. Vol. 9. 1978. 920 p. [in Ukrainian].

16. Suchasni tekhnolohiyi doshkilnoho vykhovannya: navch.-metod. posib. [Modern technologies of preschool education: teaching-methodical manual]. Authors: Dudnyk, N., Karpenko, O., Sviontyk, O. Kyiv, 2023. 287 p. [in Ukrainian].

17. Pavelkiv, R. & Tsyhypalo, O. (2011). *Dytyacha psikholohiya: navch. posib.* [Child psychology: teaching manual]. Kyiv, 375 p. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 06.08.2025

“Самоосвіта – це свобода, яку дарує собі кожен, хто хоче рости”.

Тригорій Сковорода
український філософ, педагог

“Справжній учень – це не той, хто повторює, а той, хто перетворює”.

Іван Франко
видатний український письменник, прозаїк, публіцист

“Освіта без моралі – це знання без совісті”.

Альберт Ейнштейн
американський, німецький та швейцарський фізик-теоретик

“У світі, де все автоматизовується, людяність стає найвищою кваліфікацією”.

Стів Джобс
американський підприємець, бізнесмен, винахідник

“Духовний розвиток, духовне виховання людини зокрема і народу взагалі здійснюється не лише школою, а кількома великими вихователями: природою, життям, наукою і релігією”.

Костянтин Ушинський
український педагог

